

نقش رقیه؛ همسر مسلم (ع) در کربلا

بر اساس گفتگو با حجت الاسلام حمید احمدی جلفایی

یکی از معروفترین خانواده‌هایی که به صورت خانوادگی و با تعداد زیادی در کربلا حاضر بودند، خانواده حضرت عقیل علیه السلام است و حضرت مسلم علیه السلام، برادران و برادرزاده او در کربلا نقش مهمی داشتند؛ به طوری که امام حسین علیه السلام و یا بعد از آن، امام سجاد علیه السلام، از حضور این خاندان در کربلا به صورت ویژه قدردانی کردند. در رأس این خاندان کسی که نزد امام حسین علیه السلام از همه مقرب‌تر و پیک امام به کوفه نیز بود، حضرت مسلم بن عقیل علیه السلام است که مظلومانه در کوفه به شهادت رسید.

حداقل چهار پسر حضرت عقیل علیه السلام در کربلا حاضر بودند

بنابر گزارش‌های تاریخی، حداقل چهار پسر حضرت عقیل، برادر امام علی علیه السلام، در کربلا حاضر بودند، علاوه بر حضرت مسلم علیه السلام، سه برادر ایشان نیز حضور داشتند؛ به نام‌های جعفر بن عقیل، عبدالله بن عقیل که به او عبدالله اکبر می‌گویند؛ چراکه یکی از پسران حضرت مسلم که در کربلا حاضر بود نیز به همین نام بود؛ دیگری عبدالرحمن بن عقیل؛ که شهادت یا عدم شهادت هر یک از آن‌ها دقیق مشخص نیست. همچنین یک پسر برادر ایشان به نام محمد بن ابی سعید نیز در کربلا حاضر بود.

اولین کسانی که در برابر رفع امان امام حسین (ع) جملات تکان‌دهنده‌ای به زبان آوردند، خاندان عقیل بودند. گزارش‌ها نشان می‌دهند که این خاندان، ادب و احترام ویژه‌ای برای خاندان امامت و اهل بیت علیهم السلام قایل بودند؛ به طوری که زمانی که خبر شهادت حضرت مسلم علیه السلام رسید و امام حسین علیه السلام بیعت خود را برداشتند، اولین کسانی که در برابر رفع امان امام علیه السلام لب به اعتراض گشودند و با غیرت تمام ایشان را تنها نگذاشتند و جملات تکان‌دهنده‌ای را به زبان آوردند، برادران و فرزندان حضرت مسلم علیه السلام بودند.

رقیه؛ خواهر امام حسین (ع)؛ همسر مسلم (ع)

در این میان نقش حضرت مسلم علیه‌السلام بیشتر و پررنگ‌تر از سایرین بوده است، از طرفی رقیه، خواهر امام حسین علیه‌السلام و دختر امام علی علیه‌السلام، همسر مسلم علیه‌السلام بود. امام حسین علیه‌السلام نیز در جواب نامه کوفیان، مسلم را به عنوان مطمئن‌ترین شخص از اهل خود معرفی می‌کند و عبارت «ثقتی» را در مورد او به کار می‌برد.

اتفاقی که در مورد کمتر شهیدی در واقعه عاشورا رخ داده است

امام حسین علیه‌السلام، علاقه شدیدی به مسلم داشتند، وقتی خبر شهادت او به امام حسین علیه‌السلام رسید، ایشان اشک ریختند و چندین بار انا لله و انا الیه راجعون گفتند؛ اتفاقی که در مورد کمتر شهیدی در واقعه عاشورا رخ داده است، و سپس فرمودند: “خدا مسلم را رحمت کند، او به سوی خدا و بهشت و رضوان او رفت و وظیفه‌اش را درست انجام داد و وظیفه ما هنوز برجا مانده است.” این نشان می‌دهد که مسلم در امتحان خود به نحو اتم و اکمل، سربلند بیرون آمده است.

کل خانواده حضرت مسلم (ع)، همراه امام حسین (ع) در کربلا حاضر بودند

از قراین تاریخی این‌طور به دست می‌آید که کل خانواده حضرت مسلم علیه‌السلام در کربلا و همراه امام حسین علیه‌السلام حاضر بودند. شاید بتوان از همسر او، رقیه، دختر امام علی علیه‌السلام، به عنوان یکی از زنانی که در کربلا نقش آفرینی کردند، نام برد؛ اگرچه در منابع تاریخی به طور مستقیم از ایشان نام برده نشده است، اما چندین مورد قرینه صریح وجود دارد که نشان می‌دهد رقیه در کربلا حاضر بود. حتی بنا بر برخی نقل‌ها از افرادی که در گذشته قبر را دیدند و سنگ قبر را مشاهده کرده‌اند، قبری که امروزه منتسب به حضرت رقیه بنت الحسین علیه‌السلام در شام است، متعلق به رقیه دختر امام علی علیه‌السلام است.

قراین تاریخی موجود بر حضور رقیه؛ همسر مسلم (ع) در واقعه عاشورا

در امالی شیخ صدوق آمده است: دو نوجوان از اسرای کربلا بودند که اسیر ابن‌زیاد شده و از زندان می‌گریزند و باز هم دستگیر شده و به طرز فجیعی در کنار آب به طرز مظلومانه سربریده شده و به شهادت می‌رسند. این قضیه مشهوری است و شاید همه منابع به صورت جسته و گریخته به آن اشاره کرده‌اند، اما در برخی منابع مثل امالی صدوق، این دو نوجوان را فرزندان مسلم می‌دانند، ولی طبری و بیشتر مورخین این دو نوجوان را فرزندان عبدالله بن جعفر می‌دانند. نکته این است که اگر ما نقل صدوق را بپذیریم، بعید است که مادر این دو نوجوان، حضرت رقیه، همراه ایشان نباشد؛ زیرا معمولاً نوجوانانی که در کربلا بودند، مادرشان همراهشان بوده است.

هیچ‌یک از خواهران امام حسین (ع) ایشان را در کربلا تنها نگذاشتند

قرینه دوم این که هیچ‌یک از خواهران امام حسین علیه‌السلام، ایشان را در کربلا تنها نگذاشتند. حتی حضرت زینب سلام‌الله‌علیها نیز که به دلایلی همسرشان با ایشان همراه نبود، امام حسین علیه‌السلام را تنها نگذاشتند؛ لذا بعید است که همه خواهران امام حسین علیه‌السلام در کنار ایشان باشند و حضرت رقیه علیها‌السلام در کنارشان نبوده باشد.

چهار زنی که امام حسین (ع) از آنها برای ساماندهی خیمه‌ها و اطفال استمداد طلبیدند

سومین قرینه واقعه‌ای است که خوارزمی در کتاب مناقب ذکر می‌کند، در این کتاب آمده است که در شبی که به شب امان معروف است و امام و بیعت خود را از اصحاب برداشتند، شروع به ساماندهی سپاه کردند و در این بین از چهارشخص برای ساماندهی خیمه‌ها و اطفال و... استمداد طلبیدند. خوارزمی و لهوف و برخی منابع دیگر، این اشخاص را "یا زینب"، "یا ام‌کلثوم"، "یا فاطمه"، "یا رباب" ذکر کرده‌اند؛ ایشان زانی بودند که در کربلا کمک امام حسین علیه‌السلام بودند.

در یکی از نسخه‌های لهوف به این چهار شخص، اسم "یا رقیه" هم افزوده شده است؛ این رقیه به احتمال قوی، خواهر امام حسین علیه‌السلام بود؛ زیرا همه افرادی که از ایشان یاری طلبیده شده است، افراد بزرگسال بودند و یاری‌طلبیدن از رقیه‌ای که دختر خردسال امام حسین علیه‌السلام باشد، بسیار بعید به نظر می‌رسد.

قرینه دیگر آنست که در برخی از منابع دیگر تاریخی اولین شهیدی که در کربلا به شهادت رسیده است را عبدالله بن مسلم ذکر کرده‌اند؛ البته برخی نیز عبدالله را فرزند امام دوم دانسته‌اند که بعد از حضرت علی اکبر علیه‌السلام به شهادت

رسیده است، اما منابعی که از عبدالله نام برده‌اند، مادر او را رقیه‌ای دانسته‌اند که در کربلا حاضر بوده است؛ بعضی به صراحت بر دختر امام علی علیه‌السلام بودن او اشاره دارند و برخی مانند منبع نسب قریش، صفحه ۵، اسم مادر عبدالله فرزند مسلم را رقیه‌الکبری نامیده‌اند، شاید این عنوان برای اشتباه‌نشدن او با دختر امام حسین علیه‌السلام بوده و یا شاید امام علی علیه‌السلام دختران دیگری با نام رقیه داشتند که برای تمایز قایل‌شدن میان آن‌ها، او را با این نام می‌خواندند.

در برخی منابع، نام همسر مسلم را رقیه بنت محمد بن سعید بن عقیل ذکر کرده‌اند که این گفته به طور قطع اشتباه است، اگر این طور باشد، همسر حضرت مسلم باید دختر برادر خودش باشد و این امکان ندارد و نشان‌دهنده آن است که در این ثبت، اشتباهی رخ داده است. همچنین قرینه آخر همان مطلبی است که در مورد قبر منتسب به حضرت رقیه دختر امام حسین علیه‌السلام گفته شد؛ عده‌ای که سنگ قبر را دیده‌اند گفته‌اند آن قبر، قبر رقیه دختر امام علی علیه‌السلام است. از جمله در کتاب نور الابصار که در قرن ۱۳ نوشته شده است، تصریح بر این نکته شده است که این قبر رقیه همسر جناب مسلم است.

نقش رقیه؛ همسر مسلم (ع) در کربلا

به نقش رقیه در کربلا مانند سایر زنان حاضر، خیلی پرداخته نشده است، اما خواننده متدبر با تفکر در احوال و از قراین قضیه و شواهد موجود باید به نقش زنان در این قضیه پی ببرد، اظهار داشت: مهم‌ترین نقشی که حضرت رقیه سلام‌الله‌علیها در کربلا داشتند این بود که فرزندان رشیدی را تربیت کردند که همگی در کربلا حضور داشتند و امام حسین علیه‌السلام را تنها نگذاشتند. در کتاب کامل‌الزیارات ذکر شده است که امام سجاد علیه‌السلام همیشه به فرزندان مسلم و نوادگان او توجه ویژه داشتند. وقتی که پرسیده شد چرا نسبت به سایرین این توجه را ندارند، فرمودند: من حضور آن‌ها را در کنار امام حسین علیه‌السلام به یاد می‌آورم و دلم می‌سوزد که چه مظلومانه در کنار ایشان به شهادت رسیدند.

«السلام علی قتیل ابن القتیل عبدالله به مسلم بن عقیل» شهادت جانسوز پسر مسلم

از فرزندان حضرت مسلم علیه‌السلام تنها کسی که نامش در زیارت ناحیه مقدسه و زیارت رجیبه آمده است، عبدالله بن مسلم است: «السلام علی قتیل ابن القتیل عبدالله به مسلم بن عقیل». بعضی منابع، او را اولین شهید کربلا دانسته‌اند و

برخی نیز گفته‌اند بعد از علی اکبر علیه‌السلام، دومین شهید بوده است. حتی زمانی که امام حسین علیه‌السلام بیعت خود را از یارانشان برداشتند، یکی از کسانی که به حرف آمد و سخنانی ایراد کرد همه را تکان داد، او بود که گفت: "من جانم را فدای تو می‌کنم، ای حسین! خون‌ام را به پای تو می‌ریزم، ولی از غیرت و حمیت خود دست برنمی‌دارم!" این جوان در ۲۶ سالگی شهید شد و شهادت جانسوزی نیز داشت؛ زمانی که دستش را بر پیشانی گذاشته بود، تیری آمد و دست او را به پیشانی دوخت و تیر دوم هم به قلب او فرود آمد.

شهادت هر ۷ فرزند مسلم (ع) در رکاب امام حسین (ع)

فرزندان دیگر حضرت مسلم علیه‌السلام، ابراهیم، محمد، عبدالرحمن، عبیدالله، ابوعبدالله و علی بودند. از آن جایی که تمام کسانی که در رکاب امام حسین علیه‌السلام بودند تا پای جان ایستادند و دفاع کردند و به شهادت رسیدند، به نظر می‌رسد که هر ۷ فرزند مسلم نیز در کربلا به شهادت رسیده باشند. در مورد ماجرای دو طفلان حضرت مسلم اختلاف شدیدی وجود دارد و تنها نقلی که به این ماجرا اشاره دارد، نقل ضعیفی از امالی شیخ صدوق است و در سایر منابع، این دو طفل را فرزندان عبدالله بن جعفر دانسته‌اند.

این ماجرا با ماجرای دلجویی پیامبر از دختران جعفر تداخل یافته است

در خصوص نقل شهادت حضرت مسلم علیه‌السلام و رفتار امام حسین علیه‌السلام با دختر او گفت: برخی از وقایع نقل شده در روضه‌ها در خصوص حادثه عاشورا، نه تنها سند ضعیف، که حتی سند ندارند و بیشتر در کتاب‌هایی که منتسب به ۱۵۰-۱۰۰ سال گذشته است، وجود دارد و یا در سروده‌های شاعران به صورت زبان حال بیان شده و در میان مردم گسترش یافته است. از جمله این وقایع، جریان مربوط به دختران حضرت مسلم است؛ این که امام حسین علیه‌السلام بعد از شهادت مسلم علیه‌السلام، دختران او را صدا کردند و تسلی دادند و مراسم سوگی برگزارشد؛ این قضیه سندی ندارد.

برخی منابع متأخر مانند مرحوم آشتیانی و سایرین، بدون سند این ماجرا را ذکر کرده‌اند، ولی قبل از صد سال گذشته این قضیه سابقه‌ای نداشته است. به احتمال قوی این قضیه با قضیه ملاطفت پیغمبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و دلجویی ایشان از دختران حضرت جعفر تداخل یافته و شاید اولین گویندگان این مطلب دچار سهو و خطا شده‌اند.

طوعه؛ زنی که در ماجرای حضرت مسلم (ع) سنگ تمام گذاشت

نکته مهم دیگر در ماجرای حضرت مسلم علیه‌السلام که تاریخ کمتر به آن پرداخته است، حضور زنی با ایمان و فداکار به نام طوعه است؛ زنی که گفته شده است در ابتدا کنیز اشعث بن قیس بوده، ولی چون از او فرزنداندار شد، اشعث او را آزاد کرد. طوعه در ماجرای حضرت مسلم علیه‌السلام سنگ تمام گذاشت و تنها کسی که از حضرت دلجویی کرد و در شرایطی که همه شهر بر علیه مسلم بود، او را به خانه خود دعوت کرد و پناه داد، طوعه بود.